

Da li SAD i Kina mogu da izbegnu Tukididovu zamku?

Graham T. Allison, *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?*, Houghton Mifflin Harcourt, 2017, 389 pp.

Tukididov *Peloponeski rat* o sukobu za prevlast između Peloponeskog i Pomorskog saveza, odnosno Atine i Sparte, bio je i ostao inspiracija brojnim stranim i domaćim autorima koji su se bavili političkom i vojnom istorijom. Tako je i sa knjigom *Predodređeni za rat: da li Amerika i Kina mogu da izbegnu Tukididovu zamku?* (*Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?*) čiju osnovu predstavlja istraživanje sprovedeno na Univerzitetu Harvard pod rukovodstvom profesora Grejema Alisona (Graham T. Allison), a čije su glavne teze iznete u njegovom eseju "The Thucydides Trap: Are the U.S. and China Headed for War?", objavljenom 2015. godine u časopisu *The Atlantic*.

Alison je američki politikolog i politički analitičar koji je obavljao funkcije pomoćnika i savetnika ministra odbrane u svim administracijama od Regana do Obame. Za izuzetan doprinos tokom rada u javnoj službi u procesu smanjenja nuklearnog arsenala bivših sovjetskih republika, Alison je odlikovan najvišom civilnom nagradom – medaljom za odbranu. Alison je profesor na Harvardu i autor više akademskih bestselera, a poslednji u nizu je delo koje želimo da predstavimo domaćoj publici u ovom prikazu. Reč je o delu koje predstavlja dugo očekivano osveženje savremene naučne literature na temu kinesko-američkih odnosa. Knjiga u isto vreme predstavlja istorijski „priručnik” ali i „uputstvo” za analizu savremenog delovanja Kine i SAD u međunarodnim odnosima na početku 21. veka. Kako i sam autor na početku upozorava, „(o)vo nije knjiga o Kini [...] već o *uticaju* uspona Kine na Ameriku i svetski poredak”, koji je nepravedno zanemaren u američkoj ali i svetskoj javnosti.

Sintagma „Tukididova zamka” kovanica je upravo profesora Alisona i opisuje dinamiku odnosa vladajuće sile i sile u usponu opisanu u Tukididovom *Peloponeskom ratu*: „(u)spon Atinske moći i strah koji je on izazvao kod Sparte učinio je rat neizbežnim”. Na osnovu pomenutog istraživanja autor je ustanovio 16 slučajeva u poslednjih pet vekova u kojima se pojavljuje ovaj obrazac potencijalnog sukoba kada sila u usponu uzdrma poziciju vladajuće sile, koja nastoji da zadrži *status quo* odnosno dominantan položaj. Od analiziranih 16 slučajeva, 12 se završilo ratnim sukobom dok je u četiri izbegnut oružani sukob, od čega čak tri od početka 20. veka do danas. „Tukididova zamka” pojavljuje se kao fenomen i van politike, u svim sferama života – privredi, porodici, životinjskom svetu – odnosno kada god jedan autoritet poljulja pojava potencijalnog drugog.

Da ste kojim slučajem negde pronašli samo odlomak ove knjige, bez znanja o tome ko je i čime se autor bavi, i sami biste zaključili da je reč o univerzitetskom profesoru, jer Grejema Alisona odlikuje osobina koju poseduju samo najbolji među njima, a to je sposobnost da veoma komplikovane pojave i događaje objasne na koncizan, pojednostavljen i prijemčiv način. Autor se ne razmeće stručnim terminima, latinskim izrazima i ne podrazumeva nikakvo prethodno znanje o ovoj temi. Upravo zbog toga knjiga je namenjena pre svega studentima, kako politikolozima, tako i studentima bezbednosti, istorije pa čak i filozofije i psihologije. Nećemo se tu ograničiti, jer knjiga privlači širok spektar čitalačke publike. Autor sa vremena na vreme koristi i priliku da humorom osveži tekst.

Autor polazi od dve pretpostavke: prva, da rat između Kine i SAD u narednim decenijama ne samo da je moguć, nego je više verovatan nego što se to danas priznaje; druga, da rat ipak nije neizbežan. Profesor upozorava da potcenjivanjem opasnosti povećavamo rizik od sukoba. Knjiga je podeljena na četiri dela i ukupno deset poglavlja, pri čemu svako poglavlje obiluje brojnim podnaslovima što čitaocu omogućava brže i lakše savladavanje štiva. Poglavlja su naslovljena tako da jasno upućuju na njihov sadržaj, što omogućuje lakšu navigaciju kroz argumentaciju polaznih pretpostavki istraživanja.

Prvi deo knjige tiče se uspona Kine. Napredak nije samo ekonomski, već prati i kulturu, obrazovanje, socijalnu politiku i slično. Autor upozorava na pogrešno samopoimanje Amerike kojoj je ekonomski primat postao deo nacionalnog identiteta i koja po svaku cenu traži parametre koji bi dokazali i dalje njenu dominaciju na svetskoj ekonomskoj sceni. Takođe, autor naglašava i zamenu teza sveprisutnu u američkim medijima, kako kineska privreda usporava a američka se oporavlja, objašnjavajući da je kineska privreda zaista usporila i da se stopa njenog rasta smanjila za otprilike jednu trećinu (sa 10 na 6–7%) u odnosu na period pre globalne recesije, dok američka privreda beleži rast od svega 2,1% godišnje. Autor se zbog toga sa pravom pita da li Kina usporava, i u poređenju sa kim. Prvi deo knjige obiluje statističkim podacima koji slikovito dočaravaju napredak Kine, pažljivo izabраниh tako da vam se momentalno urežu u pamćenje. Na primer, kada govori o infrastrukturnom napretku Kine, profesor Grejem navodi da je u Kini od 2011. do 2013. godine proizvedeno i upotrebljeno više cementa nego u SAD tokom celog 20. veka. Alison analizira tranziciju Kine od „prepisivača” do inovatora, napominjući da su mnogi nepravedno zanemarili ovaj drugi aspekt kineskog razvoja i navodeći tehnološka dostignuća koja potvrđuju ovu tvrdnju. Na kraju prvog dela, autor ukratko rezimira značaj projekata kao što su „Jedan pojas, jedan put” (*One Belt, One Road* – OBOR) i formiranje Azijske infrastrukturne investicione banke (*Asian Infrastructure Investment Bank* – AIIB).

Drugi deo knjige „Lekcije iz istorije” autor počinje analizom Peloponeskog rata, s obzirom na to da su upravo Atina i Sparta bile prve žrtve „Tukididove zamke”. Profesor Alison pruža sopstveno viđenje povoda, uzroka i posledica ovog sukoba, navodeći da su se u njemu pomešala sva tri glavna pokretača sukoba prema Tukididu: interes, strah i čast. U nastavku analizira šest od 16 slučajeva sukoba koji su bili deo projekta „Tukididova zamka”. U slučaju sukoba Japana i SAD sredinom dvadesetog veka, autor objašnjava razloge „iznenadnog” napada na Pearl Harbor činjenicom da su se Japanci pritисnuti brojnim sankcijama plašili za opstanak, te da ovaj primer odgovara pozitivno svim onima koji se pitaju da li trgovinski konflikt može da eskalira u nuklearni rat. Na primeru habsburško-francuskog sukoba sa početka 16. veka, autor primećuje kako države uglavnom svoj uspon vide benigno dok protivničke motive mahom vide kao maligne pojave i kaže: „(z)bog činjenice da države nikada ne mogu biti sigurne u međusobne namere, one se fokusiraju na međusobne sposobnosti”. Dakle, nije reč ni o kakvom prizivanju rata, već o razmatranju rata kao *opcije*.

Na početku trećeg dela autor se osvrće na primedbu koja je često upućivana Kini: „(t)reba da budete više nalik nama” (Amerikancima, *prim. aut*). Pazite šta želite, upozorava profesor osvrćući se na deo američke istorije kada se ona nalazila u usponu, i na njeno ponašanje na međunarodnom planu krajem 19. i početkom 20. veka, imajući u vidu prvenstveno glavnog protagonistu tog vremena – predsednika Ruzvelta, zbog značaja njegove uloge u američkoj spoljnoj politici. Autor nas podseća na niz događaja iz tog perioda – od Špansko-američkog rata 1898. godine, preko insistiranja na Monroovoj doktrini i uplitanja u pomorsku blokadu Venecuele od strane Nemačke 1902. godine, izgradnje Panamskog kanala i uticaja na nezavisnost Paname, do arbitražnog spora i prisvajanja dela kanadske teritorije 1903. godine. „Ukoliko Kina bude upola zahtevna sada koliko Amerika tada, hoće li se Amerika prilagoditi podjednako vešto kao što su to uspeli Britanci?”, pita se profesor i u nastavku analizira elemente i specifičnosti kineske spoljne politike danas, sa osvrtom na lik i delo predsednika Si Đinpinga. Alison objašnjava šta bi za Kineze značila parafraza Trampovog predizbornog slogana, tj. „učinimo Kinu ponovo velikom”, i ističe kao navodne ciljeve ponovnu dominaciju u Aziji, uspostavljanje kontrole nad teritorijom tzv. Velike Kine (uključujući Ksinjang, Tibet, ali i Hong Kong i Tajvan) i ostvarenje tzv. Kineskog sna u vidu osnaživanja autoriteta partije u narodu i njenog čišćenja od korupcije, oživljavanja nacionalizma i patriotskog ponosa, konstruisanja treće ekonomske revolucije i reorganizacije i obnavljanja vojske. Dodatna pažnja posvećenja je civilizacijskim razlikama i vrednostima koje razlikuju Kinu od SAD, zasnovanih na Hantingtonovom *Sukobu civilizacija*, a autor kao ono što im je zajedničko naglašava kompleks više vrednosti odnosno izuzetnosti. U poslednjem poglavlju trećeg dela knjige, profesor Alison

govori o uzrocima izbijanja sukoba i kako je to zapravo često neki incident ili nesrećni slučaj koji tera lidere da biraju između loših i gorih, rizičnijih izbora. Alison upućuje na četiri istorijska slučaja kada je Kina pokrenula ograničeni rat (Korejski rat, Kinesko-sovjetski pogranični rat (1969), Tajvanska kriza (1996), oko kineskih pomorskih teritorija danas) koja nas upućuju na činjenicu da Kina kroz istoriju nije prezala da se suprotstavi snažnijem neprijatelju. Osvrćući se na moderne tehnike i tehnologije ratovanja od antisatelitskog preko sajber oružja upozorava da mogu biti podjednako opasni koliko i konvencionalno naoružanje. Na kraju ovog dela, autor skicira pet mogućih scenarija za izbijanje rata između dve najjače sile današnjice (na Kineskom moru, povodom nezavisnosti Tajvana, rat izazvan od treće strane, kolaps Severne Koreje, trgovinski konflikt koji eskalira u vojni sukob).

U poslednjem, četvrtom delu monografije autor govori o četiri slučaja koji su izbegli „Tukididovu zamku”, odnosno oružani sukob, a ispunjavali su preduslove – špansko-portugalski sukob krajem 15. veka, američko-britanski početkom 19. veka i sovjetsko-američki sredinom 20. veka. Na osnovu ovih primera Alison nudi 12 tragova za državnike, kako bi uspon Kine učinili petim slučajem koji je izbegao ratni šablon Tukididove zamke. Ovo je zapravo jedini deo knjige koji je preskriptivnog, a ne deskriptivnog karaktera, ali sadrži metodološki nedostatak. Jednu od dve osnovne hipoteze, odnosno tvrdnju da rat nije neizbežan, autor potvrđuje na osnovu svega četiri „uspešna” slučaja od ukupno 16 analiziranih primera. Ono što bi svakako učinilo ovu tezu solidnijom bila bi jednaka analiza i preostalih 12 slučajeva koji su upali u „Tukididovu zamku”, kojom bi autor objasnio šta je trebalo uraditi da bi se konflikti koji su upali u zamku i završili ratom izbegli. Na samom kraju ovog dela knjige, profesor Alison savetuje američku administraciju da prihvati realnost i promene u međunarodnom sistemu, primeni lekcije iz istorije i prizna kontradiktornost poshladnoratovske strategije za Kinu prepakovane za vreme Obaminog mandata u vidu slogana *engage but hedge*. Autor predlaže četiri alternativne strategije, koje deluju prilično radikalno ali, kako autor tvrdi, pokazuju širok spektar mogućnosti u odnosu prema Kini, a odnose se na prilagođavanje, podrivanje, pregovaranje dugotrajnog mira i redefinisavanje međusobnih odnosa. Knjiga sadrži i dva dodatka, prvi koji se tiče celokupnog mateijala projekta, dakle svih 16 slučajeva, i drugi koji sadrži sedam najčešćih zamerki koje su upućivane autoru kada se esej prvi put pojavio, međutim odgovori su vrlo kratki i šturi.

Napomene radi, u političkoj teoriji postoji i termin suprotan „Tukididovoj zamci”, a to je „Kindlebergerova zamka” kojim se u isto vreme opisuju i moć i slabost Kine, odnosno kojim se naglašava upitan ishod obaveze Kine, u skladu sa rastom njene moći, da preuzme ulogu pružaoca javnih dobara na globalnom nivou. Kako god bilo, iako je neizvesno da li će dve najveće sile današnjice uspeti da zaobiđu zamke rata, vrednost knjige *Predodređeni za rat: da li Amerika i Kina mogu da izbegnu*

Tukididovu zamku? nalazimo u upozorenju na aktuelne i potencijalne izazove u budućnosti i pružanju drugačije perspektive u analizi odnosa SAD i Kine. Nadamo se da će knjiga, pored toga što će sigurno podstaći debatu unutar dela akademske zajednice koji se bavi proučavanjem globalnih odnosa početkom 21. veka, u narednim godinama doživeti dopunjena izdanja kojima bi autor odgovorio na primedbe koje mogu da se sada upute pojedinim zaključnim stavovima njegove opsežne analize.

Isidora POP-LAZIĆ